

NON-FICTIE

De strijd voor een nieuwe mens

Sibo Kanobana

Wat is de rol van geweld bij historische veranderingen? Door Jean-Paul Sartres voorwoord kreeg Frantz Fanon de reputatie geweld goed te praten, maar wie zijn boek uitleest, komt tot een heel andere conclusie.

De verworpenen van de aarde is het magnum opus van de arts, psychiater, filosoof en antikoloniale revolutionair Frantz Fanon (1925-1961). Het boek werd in 1978 al eens vertaald naar het Nederlands, maar de vertaling was aan een update toe. Het is via die behoorlijk ondoordringbare en stoffige vertaling die ik als achttienjarige in 1994 voor een prikje vond in een tweedehandsboekhandel, dat ik kennismaakte met het boek. Het is inderdaad geen gemakkelijke tekst, stilistisch noch inhoudelijk, maar daarom niet onbelangrijk.

In het licht van alle geopolitieke spanningen die samenhangen met de klimaatverandering, ongelijkheid en migratie biedt Fanon inspiratie om samen een andere wereld vorm te geven

De nieuwe vertaling werd verzorgd door Joost Beerten, trouwens ook de vertaler van het schitterende essay van de Frans-Algerijnse Houria Bouteldja: *Witte mensen, Joden en wij*. Met *De verworpenen van de aarde* heeft Beerten alweer indrukwekkend werk geleverd, waarbij hij het ritme, de poëzie en de stroom aan golvende frasen die zo eigen zijn aan het Franstalige origineel wonderbaarlijk heeft weten over te brengen in het Nederlands.

Maar terug naar Frantz Fanon: wie was hij en waarom is het goed nieuws dat er een nieuwe vertaling is van zijn postume boek? Hij is niet alleen een unieke denker, ook als persoon valt hij moeilijk te categoriseren. Hij werd in 1925 geboren op het eiland Martinique in de Franse Antillen en als jongeman vocht hij tegen de nazi's in Europa. Vervolgens studeerde hij geneeskunde in Frankrijk, koos psychiatrie als specialisatie, behandelde Algerijnse migranten in Lyon, werd directeur van een psychiatrische instelling in koloniaal Algerije, en zou hij, ten slotte, vanuit zijn perspectief als zwarte psychiater niet alleen het kolonialisme fileren, maar ook actief deelnemen aan de antikoloniale strijd in Algerije.

In zijn bijzonder korte leven – hij overleed aan leukemie op zijn 36ste – schreef Fanon drie belangwekkende boeken. In Frankrijk werd zijn eerste boek, *Zwarte huid, witte maskers* (1952), aanvankelijk genegeerd. Daar waren allerlei redenen voor: enerzijds keek Fanon naar racisme door een psychoanalytische lens, en anderzijds schreef hij noch als marxist, noch als vertegenwoordiger van de negritude, een toen prominente literair-politieke beweging voor zwarte emancipatie.

Fanon wilde de gekoloniseerde mens bevrijden van een aangeleerd minderwaardigheidsgevoel en van een pervers verlangen “wit te worden”. Hij zag de dekolonisering van de geesten als een onmisbaar deel van de strijd voor vrijheid. Zijn tweede boek, *L'an V de la révolution algérienne* (1959), een essaybundel uitgegeven tijdens de onafhankelijkheidsoorlog van Algerije, zou echter wel de aandacht van de Franse overheid trekken en werd zes maanden na publicatie op de zwarte lijst geplaatst. Tot op de dag van vandaag is Fanons oeuvre in de Franstalige wereld controversieel.

Zijn derde boek, *De verworpenen van de aarde*, verscheen postuum in 1961 en werd onmiddellijk verboden door de Franse staat. Hoewel de titel rechtstreeks naar de eerste zin uit *De internationale* verwijst, is Fanon veel meer dan een communist een radicaal antikoloniale denker. Hij brengt vanuit zijn betrokkenheid bij de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd en zijn achtergrond als Antilliaan een bijzonder scherpe analyse van racisme en kolonialisme. Fanon betoogde dat de gekoloniseerde alleen vrijheid kon bereiken door de wapens op te nemen tegen de kolonisator. In die zin legitimeerde hij een antikoloniale strijd die in Frankrijk vooral gepercipieerd werd als een strijd tussen de barbaarse gekoloniseerden en beschaafde kolonialen. Fanon zet die perceptie volledig op haar kop: het geweld begint niet bij de zogenaamde barbaren, maar bij de kolonisator.

Fanons reputatie als iemand die geweld goedpraat heeft waarschijnlijk meer te maken met Jean-Paul Sartres voorwoord dan met het boek zelf. Iedereen die de moeite neemt om het uit te lezen komt tot een andere conclusie: Fanon is een radicale humanist die probeert aan te tonen hoe in een koloniale context alle betrokken partijen hun menselijkheid verliezen. De antikoloniale strijd is dan een strijd voor menselijke waardigheid voor iedereen, kolonisator én gekoloniseerde, en een strijd voor economische herverdeling. Voor hem is het net in die strijd dat de sleutel van het humanisme ligt, want het is zó dat we het weerzinwekkende racisme kunnen overstijgen dat onze sociale verbeelding besmeurt.

Fanon voegde de daad bij het woord. Toen in november 1954 de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog uitbrak, koos hij onmiddellijk de kant van de rebellen en maakte hij van het psychiatrisch ziekenhuis in Blida, waarover hij de leiding had, een toevluchtsoord voor vrijheidsstrijders. Hij geloofde dat een nieuw, gedekoloniseerd Algerije een multi-etnische samenleving zou kunnen worden en dat ieder die deelnam aan die strijd voor gerechtigheid in het proces ook Algerijn zou worden, los van de etnische, culturele of raciale kenmerken die toen golden.

Voor Europa

Fanons analyse van het koloniale en vroeg-postkoloniale tijdperk vindt tot op de dag van vandaag weerklank, zeker op plaatsen waar er scherpe verschillen bestaan in de toegang tot het land, de welvaart en de macht, van de Franse banlieues tot Palestina. Zijn inzichten in racisme en (neo)kolonialisme hebben hun kracht behouden en dat heeft zeker ook te maken met het feit dat hij voorspelde dat postkoloniale staten uiteindelijk koloniale structuren van onderdrukking zouden reproduceren.

In het licht van alle huidige geopolitieke spanningen die samenhangen met de klimaatverandering, ongelijkheid en migratie, biedt Fanon inspiratie om samen een andere wereld vorm te geven. Daarvoor zouden volgens hem Europa en zijn westerse extensies de mensheid niet meer veel te vertellen hebben, of zoals hij het zelf vatte in zijn laatste woorden: “Voor Europa, voor onszelf en voor de mensheid, kameraden, moeten we onze oude huid afleggen, een nieuw denken ontwikkelen, proberen een nieuwe mens op poten te zetten.” En dat is voor Fanon geen witte mens of zwarte mens, geen westerse of prekoloniale mens, maar vooral een menselijke mens. Alleen al daarom blijft *De verworpenen van de aarde* relevante en fascinerende lectuur.

FRANTZ FANON *De verworpenen van de aarde* Vertaald door Joost Beerten. Ten Have, 272 blz., € 24,99 (e-boek € 12,99). Oorspr. titel: ‘Les damnés de la terre’

Bron artikel: De Standaard, 28 april 2024, https://www.standaard.be/cnt/dmf20240425_97539725.

Dit artikel werd gereproduceerd met toestemming van de uitgever, alle rechten voorbehouden. Elk hergebruik dient het voorwerp uit te maken van een specifieke toestemming van de beheersvennootschap License2Publish: info@license2publish.be.